

Pratarmė

Pernai, 2019-aisiais, sukako 450 metų, kai Lietuvoje įsikūrė Jėzaus Draugija – jėzuitai. Šį svarbų Lietuvos kultūros istorijai jubiliejų minėjome mokslinė konferencija, kvietėme aptarti temas, susijusias su jėzuitų istoriniais žingsniais Lietuvoje, įvairiose literatūros ir kultūros srityse įtvirtinta jėzuitiškoji tradicija ir jos pavidalai. Akademinei bendruomenei siūlėme toliau plėtoti lietuviškajai „jėzuitikai“ skirtą mokslinį diskursą 2020-aisiais, kai minime ne mažiau svarbią ir tokiu pačiu 450 metų skaičiumi pažymėtą Vilniaus jėzuitų kolegijos įsteigimo sukaktį. Tad 49-asis *Senosios Lietuvos literatūros* numeris simboliškai tęsia XIX-ųjų Jurgio Lebedžio skaitymų temą „Jėzuitai Lietuvoje: tarp kasdienybės ir amžinybės“ ir jame skelbiami tiriamieji straipsniai pristato labai margas, tarpdisciplinines Lietuvos jėzuitų literatūrinės kūrybos ir kultūros istorijos atodangas.

Spalvingą *SLL49* jėzuitiškų temų spektrą pradeda Kristinos Rutkovskos straipsnis „Švč. Mergelės Marijos kulto atspindžiai Konstantino Sirvydo *Punktuose sakymų*“. Sirvydo lenkiškųjų tekstų tyrėja šįkart atidų žvilgsnį kreipia į *Punktuose* reprezentuojamą Marijos paveikslą, įsižiūri į autoriaus pasitelkiamas argumentų grandines, kognityvinės lingvistikos metodais rekonstruoja Sirvydo tekstų sąsajas su evangelijų teksta, atpažįsta Šventojo Rašto citatas, pristato anuometinį jėzuitų pripažintą ir skleistą pamaldumo Marijai kontekstą. Sirvydo nupieštas Marijos paveikslas, kaip parodo profesorės Rutkovskos tyrimas, ne tik atitinka bendrąsias tuometines Marijos kulto tendencijas, bet yra ir gana individualizuotas, atspindintis religinio humanizmo idėjas.

Reginos Koženiausienės straipsnis supažindina su šmaikščiąja Kražių jėzuitų kolegijos studentų kūryba. Pristatomas ir analizuojamas 1695 m. rankraštyje *Fructus horni meditationis rhetoricae* esantis lenkiškai ir lotyniškai

parašytų 112 epigramų ciklas, pavadintas *Uczciwe żarty*, t. y., anot autorės, pagarbiais pašmaikstavimais (Užgavėnių proga), arba metaforiškai – užkulu, kuriuo jaunieji autoriai tikisi paskaninti sausus pasninko valgius. Profesorė Koženiausienė pažymi, kad Kražių jėzuitai neabejotinai tęsia vadinamąją marciališkąją epigramų kūrimo tradiciją, didelę įtaką jiems daro ir Motiejus Kazimieras Sarbievijus bei jo koncepto teorija, o paveikaus praktinio pavyzdžio funkciją atlieka „lenkų poezijos širdies“ Jano Kochanowskio epigramos (*Fraszki*). Straipsnio autorė taikliai parodo, kaip studentai geba „intelektinio papokštavimo“ tikslams pasitelkti jau neblogai įvaldytus (ir labai įvairius) retorinius įrankius. Kadangi nuotaikingos kūrybos pertekliumi LDK literatūros kanonas nepasižymi, šios sąmoju trykštančios epigramos maloniai stebina ir džiugina jų tyrėjus ir skaitytojus.

Kitą Kražių rankraščio kūrybinę įdomybę – figūrinės poezijos kūrinėlį *Rota Fortunae* – išsamiai aptaria nebe pirmus metus šį unikalų šaltinį tyrinėjanti, publikuojanti ir viešinanti Živilė Nedzinskaitė. Didelę straipsnio dalį sudaro išsamus literatūrinio konteksto aptarimas, apimantis figūrinės poezijos genezės, klasifikacijos ir terminologijos problemas. Ši išsami tiriamoji apžvalga padeda susidaryti aiškesnį vaizdą apie painoką kūrybos rūšį, derinančią vizualiąsias ir poetines priemones, susipažinti su jos raidos istorija, lengviau permąstyti artificalios ir figūrinės poezijos terminų santykį. Nedzinskaitės teigimu, Kražių rankraščio *Rota Fortunae* neabejotinai tęsia jėzuitų puoselėtos artificalios poezijos tradicijas. Urbono Alshuto kūrinyje išradingai sujungta ir pasaulietinė Fortūnos simbolikos traktuotė, ir religinė-meditacinė plotmė.

SLL49 temų spektrui svyruojant tarp kasdienybės ir amžinybės, nuo poetinių ir meditacinių erdvių prie kasdienio gyvenimo reiškinių sugrąžina Rimvydo Laužiko straipsnis „Vilniaus kolegijos jėzuitų bendruomenės gastronominės kultūros reikšmės“. Šiame tyrime Vilniaus jėzuitų bendruomenės gastronominės kultūros savitumas apibrėžiamas pagal Jurijaus Lotmano semiosferos teoriją: kaip dviejų gastronominių kultūrų (jėzuitų ir LDK) kreolizuota erdvė. Remdamasis įvairių šaltinių duomenimis apie jėzuitų valgymo įpročius, autorius analizuoja šioje erdvėje vykstančias sąveikas, pateikia Vilniaus jėzuitų bendruomenės patiekalų klasifikavimo lentelę ir prieina prie išvados, kad Vilniaus jėzuitų sąrašuose minimi patiekalai sudaro savotišką aristokratiškosios ir valstietiškosios virtuvės mišinį, atspindi ir aukštesniojo

sluoksniu gastrominę kultūrą, ir ryškius Jėzaus Draugijai būdingos vienuolinės gastronomijos elementus.

Andrea Mariani straipsnis – kaip sako ir jo pavadinimas „Vilniaus jėzuitų materialinė kultūra: tarp religinio idealo ir visuomeninės realybės“ – apie materialiąją, kasdienę ir reprezentacinę, gyvenamąją jėzuitų aplinką XVIII a. antrojoje pusėje. Jame remiamasi Vilniaus kolegijos, profesų namų, naujo-kyno, terciato ir Kilmingųjų kolegijos inventoriais, parengtais po Draugijos panaikinimo 1773 m. Daugiau dėmesio skiriama paveikslams, šildymo įrangai, baldams. Svarstoma, kiek toji materialinė kultūra atitiko vienuolinio gyvenimo idealą, o kiek buvo paveikta bajoriškosios kultūros, turint galvoje, kad didelė dalis jėzuitų buvo kilę iš bajorų. Iki šiol mažai tirtos srities duomenys padeda geriau įsivaizduoti Lietuvos kultūrai itin svarbios vienuolijos narių kasdienybę.

Galimybę pakelti kartu su jėzuitais suteikia Mildos Kvizikevičiūtės straipsnis „Apšvietos epochos atspindžiai Lietuvos jėzuitų XVIII amžiaus kelionių raštijoje“. Analizei pasirinkus jėzuitų Adalberto Bohuševičiaus (1666–1734), taip pat jau po Jėzaus Draugijos panaikinimo keliavusių buvusių jėzuitų Pranciškaus Ksavero Bohušo ir Kazimiero Kognovickio kelionių aprašymus, siekiama nustatyti, ar jėzuitų kelionių raštija skyrėsi nuo kitų sluoksnių amžininkų kelionių raštijos, ar Jėzaus Draugijos narių socialinė padėtis ir išsilavinimas turėjo įtakos lankant ir aprašant objektus. Daroma išvada, kad analizuoti šaltiniai labiau atspindi bendras laikmečio kelionių raštijos tradicijas, nei socialinės grupės kolektyvinio identiteto apraiškas.

Šis numeris, kurio rengimo pradžia sutapo su šiemetinės pandemijos protrūkiu ir jo keliamais iššūkiais, pasirodo ne pačiu palankiausiu mokslinei veiklai metu, bet sykiu ir liudija jos gyvybingumą. Galbūt tekstų buvo spėta parašyti mažiau nei planuota ir tikėtasi, galbūt ir „Kronikos“ rubrikoje mokslinių įvykių pristatoma mažiau nei įprastai. Tačiau „Anotacijų“ skyrelyje apžvelgiamas gražus pluoštas Lietuvoje ir Lenkijoje pasirodžiusių svarbių publikacijų, keli iš šių numerių nebespėję jėzuitiškos problematikos straipsniai bus paskelbti antrame šių metų numeryje, o maloniesiems mūsų žurnalo skaitytojams linkime turiningo skaitymo, vertingų kultūrinių įžvalgų ir, žinoma, sveikatos.

ONA DILYTĖ-ČIURINSKIENĖ

Vilnius, 2020 m. birželio 28 d.